

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-102>

УДК 338.48:631.5

АГРОТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ РИНКУ ЗЕМЛІ

AGRO-TOURISM ACTIVITIES IN RURAL AREAS UNDER THE LAND MARKET LIBERALIZATION

Губарь Олена Василівна

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4923-5997>

Козирєва Єсенія Олегівна

магістрантка,
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4424-0041>

Hubar Olena, Kozyrieva Yeseniia
Zaporizhia Polytechnic National University

Стаття присвячена питанням розвитку агротуристичної діяльності на сільських територіях в умовах лібералізації ринку землі. Проаналізовано сутність агротуризму та його роль для сільських територій. Розкрито можливості та перспективи для селянських (фермерських) господарств в сфері агротуристичної діяльності під впливом лібералізації ринку землі та характерні риси агротуризму в Україні. Запропоновано моделі розвитку агротуризму в Україні шляхом створення регіональних агротуристичних кластерів, спеціалізованих агротуристичних об'єктів та сільськогосподарських парків. Запропоновано основні заходи щодо розвитку агротуризму на сільських територіях в умовах лібералізації ринку землі, які стосуються використання земельних ресурсів, формування «розумних ферм», партнерських зв'язків, локальних брендів сімейного фермерського бізнесу.

Ключові слова: агротуризм, сільський туризм, лібералізація, ринок землі, сільські території, об'єднана територіальна громада, кластер.

Modern changes in the rural economy of Ukraine and the impact of the land market liberalization on the farm activities, private entrepreneurs and united territorial communities open up new opportunities for them to diversify activities in rural areas by providing agro-tourism services, forming ethno-cultural and agro-tourism clusters. The article is devoted to issues of development of agro-tourism activities in rural areas in the conditions of land market liberalization. The research was conducted using such methods as the method of logical generalization, abstraction and concretization, deduction, statistical, analysis and synthesis. The authors analysed the essence of agritourism and its role for rural areas. Opportunities and prospects for peasant (farming) households in the field of agritourism under the influence of the land market liberalization and the characteristic features of agritourism in Ukraine are revealed. Through the land market, farmers have the opportunity to access financial resources and technical support to diversify activities and invest in higher value-added products. The authors claim that united territorial communities have the opportunity to dispose of state lands and use tools for local development under the conditions of the land market liberalisation, ensuring the rational use of land resources, to protect ecologically vulnerable territories, which contributes to the development of responsible agritourism. Models for the development of agritourism in Ukraine by creating regional agrotourism clusters, specialized agrotourism facilities ("agritourism villages", "fishing", "hunting villages"), state and private agricultural parks as large multifunctional tourist, exhibition, advertising and exposition, cultural research and production complexes are offered. The main measures for the development of agritourism in rural areas amid the land market liberalization are proposed, which relate to the use of land resources, the formation of "smart farms", partnership relations between the public, local authorities and farmers, local brands of family farming business, increasing access to the latest digital technologies.

Keywords: agritourism, rural tourism, liberalization, land mark, et, rural areas, united territorial community, cluster.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні зміни в сільській економіці та вплив лібералізації ринку землі відкриває нові можливості для фермерів, приватних підприємців та об'єднаних територіальних громад щодо диверсифікації їх діяльності на сільських територіях шляхом надання агротуристичних послуг, утворення етно-культурних та агротуристичних кластерів. Загальновідомо, що розвиток сільського туризму, у тому числі агротуризму впливає на економічне зростання в сільській місцевості, підвищує зайнятість, сприяє зменшенню відтоку молоді до міст. В умовах війни туристичні потоки всередині країни не зупинилися, особливо це стосується сільської місцевості, яка стала притулком для багатьох переселенців та родин, які втратили домівки. Відповідно всі ці фактори сприяють новій фазі розвитку агротуризму в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняних досліджень свідчить, що агротуризм розглядається багатьма вченими як напрямок диверсифікації сільської економіки, зокрема Бородіною О. М., Шубравською О. В. [1], Лукомською О. І. [2] та ін. На роль об'єднаних територіальних громад, фермерських господарств та лібералізації ринку землі у розвитку сільського туризму звертають увагу українські науковці, зокрема Бабміндра Д. І., Стогній В. А. [3], Переверзева А. В. [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначивши наукову цінність існуючих досліджень у сфері сільської економіки та агротуризму [1-5], слід зазначити, що багатогранність перспектив розвитку агротуризму на сільських територіях в умовах лібералізації ринку землі зумовлює необхідність її подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення особливостей агротуристичної діяльності на сільських територіях та її перспективи в умовах лібералізації ринку землі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Диверсифікованою сільською економікою можна вважати різносторонньо розвинену, стійку до економічних кризових явищ господарську систему [2]. Найбільш поширені види діяльності у розрізі диверсифікації шляхом виробництва несільськогосподарської продукції та надання послуг – це будівництво, надання транспортних та побутових послуг, а також туризм. Аналіз економічної літератури свідчить, що науковці використовують такі

поняття як агротуризм, сільський туризм або сільський зелений туризм. На наше переконання, термін «сільський туризм» є ширшим за «агротуризм» (farm tourism). Концептуально, агротуризм є частиною концепції сільського туризму, який, як правило, визначається як туризм, що передбачає використання селянського (фермерського) господарства. При цьому він може мати різні форми: 1) аренда приміщення з обслуговуванням безпосередньо в межах фермерського господарства; 2) розміщення на нічліг з самообслуговуванням на землях, що належать до господарства (кемпінги, глемпінги, намети). У свою чергу в агротуризмі фермерське господарство є територією розміщення для туристів та дестинацією, яка викликає основний інтерес для них, оскільки вона передбачає можливість роботи на фермі, городі або в саду. Ціннісною пропозицією в такій моделі є те, що турист зможе відчути повне єднання з природними ресурсами (земля, водойми) і занурення у фізичну працю задля того, щоб відволіктися від міської метушні чи проблем.

На рівні сільських територій агротуризм впливає на їх соціально-економічний розвиток через вирішення проблем зайнятості, доходів місцевого бюджету; інфраструктурного розвитку, відродження культурної та кулінарної спадщини, збереження природного середовища тощо [1]. В Україні розвиток агротуризму почався відносно недавно в порівнянні з іншими країнами, активно беруть участь у сільському туризмі – з середини 90-х років.

Порівняльний аналіз статистичних даних за 2013–2020 роки показав, що розвиток сільського туризму характеризується позитивними тенденціями. Проаналізувавши стан підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в регіонах України, варто зазначити, що у 2020 році за показником кількості зареєстрованих садиб лідерами є Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області; за кількістю осіб, що перебували у закладах – Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Волинська, Львівська; за доходами від наданих послуг – Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька. В Україні останніми роками зростає попит на сільський відпочинок, і не лише в Карпатському регіоні [6].

Позитивною тенденцією є розвиток креативної економіки територіальних громад (сміт Любимівка (Херсонська область), де фермер створив міні-Голландію (0,7 гектара землі засаджено тюльпанами). Територіальні

громади у Київській, Чернігівській і Житомирській областях України розвивають бізнес у сфері народних ремесел або хенд-мейд. Хоча наразі в умовах війни важко передбачити розвиток туризму на окупованих територіях, проте розвиток агротуризму після закінчення війни потребує чіткої концепції розвитку.

У свою чергу, лібералізація ринку землі відкрила нові можливості щодо розширення діяльності селянських (фермерських) господарств в сфері створення агротуристичних кластерів разом з місцевим населенням, територіальними органами влади та іншими суб'єктами господарювання. Зокрема, фермери через ринок землі мають можливість отримати доступ до фінансових ресурсів і технічної підтримки, щоб диверсифікувати діяльність та інвестувати у створення продукції з більш високим рівнем доданої вартості [7]. Особливо це стосується фермерів, які виробляють органічну продукцію, вирощують овочі та фрукти на територіях, які можуть мати географічні зазначення (наприклад, херсонські кавуни, мелітопольська черешня), використовують «розумні» цифрові технології. Такі destinations викликать значний інтерес у внутрішніх та зовнішніх агротуристів.

В умовах лібералізації ринку землі об'єднані територіальні громади мають можливість мати земельні ресурси, розпоряджатися державними землями та застосовувати інструменти для місцевого розвитку, при цьому забезпечуючи раціональне й відповідальне використання земельних ресурсів, здійснювати захист екологічно вразливих територій [3]. Одним із інструментів територіального розвитку є агротуристичні кластери та мережі.

В якості факторів успіху агротуризму в країнах Європи була насамперед політична підтримка сільського туризму з боку держав і Євросоюзу загалом, оскільки сільський туризм спочатку розглядався в якості соціального амортизатора при реструктуризації аграрного сектору економіки, дозволяючи відновити зайнятість в сільській місцевості. Використовуючи європейський досвід розвитку агротуризму можна виділити напрямки його розвитку в Україні при вдосконаленні законодавчого поля (досвід Італії, Польщі – пільговий режим оподаткування; Франції – спільний розвиток сільської місцевості та туризму за фінансової підтримки приватного сектору та координації уряду; поділ району на зони відпочинку та зелені зони, приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, рибальські

будинки; Італії – розвиток агротуристичного бізнесу пов'язаний з курортним, спеціалізація на гастрономічних та дегустаційних турах, виникнення спеціальних готелів у сільській місцевості біля монастирів).

В Україні розвиток агротуризму можна охарактеризувати такими рисами [1]: 1) відсутність концепцій з розвитку агротуризму; 2) відсутність чітко сформульованої державної політики і, відповідно, системи нормативно-правового забезпечення цього виду діяльності; 3) рух йде "знизу-вверх" – на рівні приватної ініціативи та ініціативи муніципальної і, рідше, регіональної влади – при відсутності координації "зверху".

Стратегічною метою політики розвитку агротуризму в Україні повинно стати створення сучасного високоефективного, конкурентоспроможного і дохідного агротуристичного сектору на основі використання всіх ресурсів сільської місцевості за умови їх збереження, заощадження та відтворення, у тому числі земельних. Перспективними в умовах лібералізації ринку землі в Україні, на наш погляд, могли б бути наступні напрямки (моделі) розвитку агротуризму: 1) створення регіональних агротуристичних кластерів або мереж через розвиток селянських (фермерських господарств), малого, сімейного та індивідуального агротуристичного бізнесу на базі існуючих туристичних ресурсів в сільській місцевості; 2) створення великих і середніх спеціалізованих агротуристичних об'єктів, орієнтованих на прийом туристів та організацію їх повноцінного відпочинку ("агротуристичні села", "рибальські", "мисливські села"); 3) створення державних і приватних сільськогосподарських парків як великих багатofункціональних туристичних, виставкових, рекламно-експозиційних, культурно-пропагандистських, науково-дослідних та виробничих комплексів, які мають засобами розміщення та відповідною інфраструктурою. Основними заходами розвитку агротуризму на сільських територіях в умовах лібералізації ринку землі повинні стати: 1) впровадження інноваційного підходу до використання земельних ресурсів та капіталу села; 2) формування «розумних» ферм; 3) саморозвиток сільських громад; 4) розвиток брендів сімейного фермерського бізнесу; 5) покращення транспортної доступності віддалених сільських територій; 6) формування партнерських зв'язків між громадськістю, місцевими органами влади та фермерами; 7) підвищення доступу до новітніх цифрових технологій.

Висновки. Таким чином, лібералізація ринку землі є опосередкованим інституційним фактором розвитку агротуризму в Україні, проте вона відкриває більш широкі можливості для фермерів диверсифікувати свою діяльність, розвивати партнерські зв'язки,

отримувати фінансові ресурси та створювати агротуристичні кластери. Фермери через ринок землі мають можливість отримати доступ до фінансових ресурсів та інвестувати у створення продукції з більш високим рівнем доданої вартості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь [за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. наук Шубравської О. В.], НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 152 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/298.pdf>.
2. Лукомська О. І. Сільський зелений туризм як інноваційний напрям диверсифікації агробізнесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1. С. 13–17.
3. Бабміндра Д. І., Стогній В. А. Раціональне використання земель в аграрному секторі України. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 1. С. 60–68.
4. Переверзєва А. В. Критеріальні ознаки формування об'єднаних територіальних громад: національні особливості та зарубіжний досвід. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 42. С. 216–220.
5. Потенціал розвитку і перспективи відродження сільських територій в умовах сучасних реформ : науково-аналітична доповідь. Львів. 2017. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170202.pdf>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Біла Книга. Стратегія розвитку земельних відносин в Україні. URL: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/PDF/Land-strategy_220530_092343.pdf.

REFERENCES:

1. Ahrarnyi i silskyi rozvytok dlia zrostannia ta onovlennia ukrainskoi ekonomiky : naukova dopovid [Agrarian and rural development for the growth and renewal of the Ukrainian economy: scientific report] (2018). In O. M. Borodinoi & O. V. Shubravskoi (Eds.). Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy». Available at: <http://ief.org.ua/docs/sr/298.pdf>. (in Ukrainian)
2. Lukomska O. I. (2016) Silskyi zelenyi turyzm yak innovatsiinyi napriam dyversyfikatsii ahrobiznesu [Rural green tourism as an innovative direction of agribusiness diversification]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: Ekonomika – Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series: Economics*, 1, 13–17.
3. Babmindra D. I., Stohnii V. A. (2018) Ratsionalne vykorystannia zemel v ahrarnomu sektori Ukrainy [Rational use of land in the agricultural sector of Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Bulletin of Zaporizhzhya National University. Economic sciences*, 1, 60–68.
4. Pereverzieva A. V. (2018) Kryterialni oznaky formuvannia obiednanykh terytorialnykh hromad: natsionalni osoblyvosti ta zarubizhnyi dosvid [Criterion features of the formation of united territorial communities: national features and foreign experience]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 42, 216–220.
5. Potentsial rozvytku i perspektyvy vidrodzhennia silskykh terytorii v umovakh suchasnykh reform: naukovo-analitychna dopovid [Development potential and prospects for revitalization of rural areas in the conditions of modern reforms: scientific and analytical report]. Lviv. Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170202.pdf>. (in Ukrainian)
6. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (in Ukrainian)
7. Bila Knyha. Stratehiia rozvytku zemelnykh vidnosyn v Ukraini [White Book. Strategy for the development of land relations in Ukraine]. Available at: https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/PDF/Land-strategy_220530_092343.pdf. (in Ukrainian)